

## **ВІДГУК**

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора  
Калатура Максима Васильовича на дисертацію Мостового Андрія  
Михайловича на тему: «Адміністративно-правові засади державної  
політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в  
Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних  
наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес;  
фінансове право; інформаційне право**

### **1. Ступінь актуальності обраної теми**

Малі і середні підприємництва є основою економіки більшості розвинених країн, зокрема в ЄС, де вони створюють понад 60% робочих місць і забезпечують до 50% ВВП. В Україні малі і середні підприємництва також відіграють значну роль, оскільки вони сприяють зайнятості, інноваціям та регіональному розвитку. Проте їхній потенціал залишається недоотриманим через недостатньо сприятливі умови, що потребує реформування державної політики.

Поточна війна в Україні ще більше підсилює актуальність теми, адже малий і середній бізнес значно постраждав через втрати активів, порушення логістичних ланцюгів, зниження купівельної спроможності населення, мобілізацію робочої сили та брак кадрів. Для відновлення економіки необхідно створити дієві механізми підтримки малого і середнього підприємництва на всіх рівнях, зокрема адміністративного та правового.

Але, адміністративне законодавство, що регулює діяльність малого і середнього підприємництва, часто не відповідає сучасним викликам. Незрозумілі процедури, бюрократія та адміністративні бар'єри заважають розвитку бізнесу. Удосконалення адміністративно-правового регулювання через реформування системи надання адміністративних послуг, створення електронних сервісів та зменшення регуляторного тиску сприятиме створенню більш сприятливого бізнес-середовища, тому обрана тема є актуальною та такою, що потребує відповідного наукового супроводу

## **2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна**

Дисертаційна робота характеризується системним підходом до предмету дослідження. Слід відзначити обґрунтованість наведених дисертантом висновків, які базуються на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання. За допомогою методу логічного узагальнення вдалося синтезувати велику кількість інформації, роблячи загальні висновки на основі аналізу індивідуальних даних, а формально-юридичний метод забезпечив детальне дослідження правових норм, які регулюють цю сферу спільної життєдіяльності, що допомогло окреслити ключові проблеми в законодавстві та виявити можливі шляхи його вдосконалення. Діалектичний метод використано для виявлення протиріч і пошуку шляхів їх вирішення, а метод кореляційного аналізу дозволив визначити зв'язки та залежності, які впливають на процедури формування та реалізації державної політики у сфері малого і середнього підприємництва (розділи 1–3). Системно-структурний метод надав змогу застосувати комплексний підхід до вивчення державної політики як системного явища (підрозділ 1.1), розкрити її правові засади у сфері малого і середнього підприємництва в Україні (підрозділ 1.3), а також відповідних суб'єктів, уповноважених на її реалізацію (підрозділ 2.2). Методи аналізу та синтезу стали провідними під час деталізації складових політики та їх взаємозв'язку (підрозділ 1.1), структурування завдань, принципів та напрямів державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні (підрозділ 1.2), розкриття структури та елементів адміністративно-правового механізму її реалізації (підрозділ 2.1), а також визначення видів та ефективності відповідних адміністративних інструментів (підрозділ 2.3). Логіко-семантичний метод сприяв визначити поняття та сутність більшості із досліджуваних правових категорій та явищ (розділи 1, 2, підрозділ 3.1), а метод системного аналізу – забезпечив послідовність розкриття загальних аспектів функціональності державної політики у сфері розвитку малого і



середнього підприємництва в Україні (розділ 1), її практико-реалізаційного прояву в контексті сформованих взаємодій (розділ 2). За допомогою методу класифікації та групування сформовано систему завдань, принципів та напрямів державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні (підрозділ 1.2), правових засад її формування та реалізації (підрозділ 1.3), відповідних уповноважених суб'єктів (підрозділ 2.2) та їх інструментарію діяльності у цій сфері (підрозділ 2.3), а також оптимізаційних змін вітчизняного законодавства в частині удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні (підрозділ 3.2). Метод правового прогнозування став у нагоді під час визначення подальшого розвитку правових засад у цій сфері (підрозділ 1.3), а також формування припущень про доцільність внесення відповідних змін до законодавчих положень та оцінки їх майбутніх наслідків (підрозділ 3.1).

Мета роботи полягає у розкритті змісту та сутності адміністративно-правових засад державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні з акцентуацією на аналізі їх достатності, ефективності та відповідності сучасним викликам з приділенням особливої уваги формуванню практичних рекомендацій щодо оптимізації механізму її реалізації. Відповідною гарантією достовірності та теоретичної обґрунтованості наукових положень висновків та рекомендацій, сформульованих автором є вірно поставлена мета та завдання дослідження, логіка викладеного матеріалу. Виходячи з аналізу основної частини дисертації, мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; сформульовано

наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, розкрито шляхи та форми їх упровадження; визначено апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Отже, структура повністю відповідає цілям і задачам дослідження, це дозволило автору послідовно розглянути всі визначені ним проблеми. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного та методологічного спрямувань.

### **3. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій**

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати, що наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є одним з перших комплексних досліджень у межах науки адміністративного права, що розкриває юридичну природу, значення, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні з акцентом на ключових аспектах, які стримують її розвиток та способах мінімізації їхнього прояву.

Ознайомлення із науковим дослідженням дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться здобувачем на захист, мають відповідний, високий ступінь наукової новизни.

Так автором вперше: завдання, принципи та напрями державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні розкрито через європейський та національний контекст з узагальненням про наявність діалектичного взаємозв'язку між ними, що обумовлений залежністю України від європейських стандартів і практик у сфері підприємництва, а також потребою в адаптації та інтеграції цих стандартів до національної правової системи, що вже має позитивний прояв підготовкою реформ у сферах державних закупівель, державного нагляду, доступу до



ринків та фінансування тощо, а також активною роботою над прийняттям цільової стратегії для малого та середнього підприємництва; запропоновано сутність адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні розкривати через інкорпорацію характеристик адміністративно-правового регулювання/дерегулювання (наприклад, ліцензування, реєстрацію, нагляд і контроль) та правового забезпечення (прийняття законодавчих актів, що стимулюють розвиток підприємництва або спрощують адміністративні процедури), у тому числі адміністративно-правового (підзаконна правотворчість, що доповнює та конкретизує основні законодавчі акти), адже такий підхід створює комплексний каркас розуміння взаємозв'язку між правовими нормами і реальними практиками управління розвитком малого і середнього підприємництва в Україні; запропоновано розробити та затвердити «Порядок здійснення аналізу реалізації державної політики», який як акт процедурного характеру визначатиме механізм здійснення цієї діяльності, передбачаючи послідовність реалізації таких дій: 1) збір та аналіз даних – опрацювання інформації про виконання програм і заходів (статистичні дані, звіти державних установ, опитування громадської думки тощо); 2) оцінка відповідності цілям – перевірка, наскільки реалізовані заходи відповідають початковим цілям та завданням державної політики; чи досягнуто поставлених показників та як вони відображаються на конкретних сферах економіки або суспільної життєдіяльності; 3) оцінка ефективності – аналіз використання ресурсів у співвідношенні з досягнутими результатами (порівняння вартості заходів із їх результатами); 4) аналіз результатів і наслідків – визначення коротко- та довгострокових наслідків реалізованої політики, її вплив на економічну, соціальну або іншу сферу, а також узагальнення позитивних результатів та можливості для розвитку негативних тенденцій; 5) виявлення проблем і обмежень – ідентифікація проблем, що виникли під час реалізації політики, та обмежень, які можуть бути пов'язані із законодавчими, фінансовими або інституційними факторами; 6)

формування рекомендацій – розробка рекомендацій для покращення реалізації політики або внесення змін до її структури, щоб підвищити ефективність і досягти більш конкретних результатів.

Дисертаційне дослідження має обґрунтовані та достовірні наукові висновки, які доповнюють існуючі позиції науковців або по-новому надають вирішення існуючих проблем щодо адміністративно-правових засад державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. Елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

#### **4. Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання**

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що визначені в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та надалі може бути використано в: науково-дослідній сфері – для подальшого наукового вивчення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права); освітньому процесі – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права); практичній діяльності – для вдосконалення чинного адміністративного законодавства в частині удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні.

Отже, дисертаційна робота може виступати теоретичною основою для проведення науково-прикладних досліджень адміністративно-правових засад державної політики у сфері розвитку підприємництва в Україні. Висновки та рекомендації, що сформовані автором, можуть бути враховані при вдосконаленні чинного національного законодавства.



## **5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації**

Основні положення та результати дисертації висвітлено в 8 наукових статтях, чотири з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України, одну – в періодичному науковому виданні іншої держави (Республіка Польща), а також в трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 березня 2023 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 07–08 лютого 2024 р).

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам МОН України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертанта, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом робота відповідає вимогам, що ставляться МОН України. У тексті роботи відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого наукового дослідження.

## **6. Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертаційної роботи щодо її змісту та оформлення**

Незважаючи на наукову цінність роботи, дисертація не позбавлена певних недоліків та суперечливих положень, які потребують додаткових пояснень та уточнень.

1. Не можна погодитись у повному обсязі з обранням автором в якості предмета дослідження тільки малі та середні підприємства. Адже, на нашу думку, мікропідприємства, хоча й менші за розміром, є важливими драйверами економічного розвитку, створюючи значну кількість робочих місць та забезпечуючи гнучкість ринку. Не врахування їх у державних програмах підтримки призводить до того, що найменші суб'єкти господарювання залишаються без належної підтримки, особливо під час кризових ситуацій (наприклад, війна чи економічна нестабільність).

2. У підрозділі 2.2. вами були виокремлені державні інституції, що входять у систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. Однак вбачається, що ролі, значенню та функціям Міністерства цифрової трансформації України як представника системи реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні приділено занадто мало уваги. Наприклад, нею було розроблено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року, що передбачає проведення серії навчальних тренінгів для підприємців з фінансово-економічних тем. Чи це не важливий аспект порушених питань?

3. Вбачається, що окремим підрозділом було б доречніше висвітлити особливості міжнародного і зарубіжного досвіду стимулювання та підтримки малого та середнього підприємництва, а не інтегрувати точково окремі положення в загальну структуру дослідження.

4. Потребує додаткового обґрунтування тезис автора про те, що окрім стимулювання та підтримки малого та середнього підприємництва, державна політика у цій сфері має додатковий пріоритет функціональної спрямованості такий як забезпечення реалізації гарантованого права громадян на працю, адже запропоноване формулювання зумовлює виникнення низки логічних запитань, зокрема чи передбачає це, що забезпечення права на працю є лише вторинним пріоритетом у порівнянні з підтримкою підприємництва або ж яка



логіка стоїть за необхідністю виділення його в окремий, а не інтеграцію в загальний контекст підтримки?

5. Попри наявність значного обсягу пропонованих змін та доповнень до вітчизняного адміністративного законодавства у додатках роботи відсутній приклад проектів авторських ініціатив.

При цьому, вищенаведені зауваження істотно не впливають на високі здобутки роботи, що є новим, актуальним та змістовним дослідженням.

## **7. Загальні висновки**

Дисертаційна робота Мостового Андрія Михайловича на тему: «Адміністративно-правові засади державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе наукове завдання.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам МОН України.

Автором дотримано норми законодавства про авторське право і суміжні права та надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Отже, дисертаційне дослідження Мостового Андрія Михайловича на тему: «Адміністративно-правові засади державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні» виконане на належному науково-теоретичному рівні, за своєю актуальністю, теоретичним рівнем і практичною цінністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукових

ступенів, а його автор – Мостовий Андрій Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

**Офіційний опонент –  
доктор юридичних наук, професор,  
керівник управління  
Бюро економічної безпеки України**

**Максим КАЛАТУР**

*Особистий підпис  
засвідчено 0.10.2023*

